

України, Міністерства охорони здоров'я України від 15.08.2014 № 1348/5/572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0990-14#n544>

2. Човган В. Ключові напрями пенітенціарної реформи як складові національного Плану дій у сфері прав людини URL: <http://khp.org/index.php?id=1453461065>

3. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія, План від 16.12.2022 № 1153-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-462-0-44>

НАПРЯМКИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВОВОЇ АКТИВНОСТІ ТА ПРАВОВОГО МЕНТАЛІТЕТУ

Міма Ірина Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права

Навчально-науковий юридичний інститут

Державного університету економіки і технологій

м. Кривий Ріг, Україна

Проблематика взаємодії правової активності та правового менталітету є надзвичайно актуальною в умовах сучасного суспільства, де правові норми стають важливим чинником соціального розвитку. Правова активність забезпечує реалізацію правових відносин на практиці, тоді як правовий менталітет формує уявлення людей про сутність права, його справедливість та обов'язковість. Їхній зв'язок має ключове значення для розуміння процесів правотворчості, правозастосування та правосвідомості, що сприяють соціальній стабільності та розвитку демократичних інституцій.

Дослідженню правового менталітету присвячені праці Л. Бойко, Ю. Оборотова, В. Павловської-Кравчук, М. Хаустової та інших, в яких підкреслюється значення правових, культурних і соціальних факторів у його формуванні. У свою чергу, аспектам правової активності приділяється увага з боку М. Козюбри, Н. Крестовської, Л. Макаренко, Н. Оніщенко та інших вітчизняних науковців, де акцент зроблено на її практичному вимірі. Проте без належної уваги залишається аналіз

питання взаємозалежності цих правових категорій, зокрема, як правова активність впливає на формування ментальних установок та навпаки.

Правовий менталітет охоплює систему цінностей, уявлень і переконань, що визначають ставлення особи до права та правопорядку. Він формується під впливом культурних, соціальних, історичних, політичних і економічних чинників [4, с. 83]. Наприклад, у суспільствах, де розвинута правова культура, яка характеризується дотриманням закону, спостерігається високий рівень правової свідомості, а отже і правового менталітету. Суб'єкти суспільних відносин в таких умовах більш схильні до дотримання правових норм, адже вважають, що закон є справедливим. Натомість у корумпованому соціумі з розвиненим правовим нігілізмом правовий менталітет формується на підґрунті недовіри до правових інститутів, на уявленні про правові механізми як про неефективні або несправедливі. У свою чергу, це свідчить про взаємозв'язок правового менталітету і правосвідомості. Адже суб'єкт правовідносин з розвиненим правовим менталітетом зазвичай має також і високий рівень правосвідомості – усвідомлення своїх прав і обов'язків у контексті закону. В результаті чого відбувається зростання правової активності. Правовий менталітет є важливим компонентом нашої особистості та професійної діяльності: відображає ставлення суб'єкта до правових норм та правих приписів; до правозастосованих актів; до правових консультативних послуг та адвокації; до правової активності та її ролі у юридичній діяльності.

Правова активність визначається як готовність громадян використовувати доступні правові ресурси та механізми для захисту своїх прав і інтересів [2, с. 12-13]. Це може проявлятися у формі звернень до судових органів, участі в правозахисних організаціях, спільнотах або інших формах колективної дії. При цьому правова активність має кілька ключових аспектів, такі як: впровадження правових норм та приписів у практичну діяльність; висунення правових претензій та захист правових інтересів; впровадження правових рішень у процесі правореалізації чи правозастосуванні; здійснення правових консультативних послуг та адвокації. Правова активність не тільки підвищує правосвідомість, а й створює умови для зміни правового середовища [3, с. 60]. Основними факторами, що впливають на правову активність, є: освіта; доступ до інформації; соціально-економічний статус; культурні традиції та норми.

Правова активність формує правовий менталітет, а правовий менталітет, у свою чергу, формує правову активність. При цьому правова активність орієнтується на правовий менталітет, яка формує його погляди та поведінку у сфері правової діяльності. Взаємозв'язок між правовим менталітетом і правовою активністю є ключовим у

розумінні права як соціального явища. Правовий менталітет може як мотивувати, так і стримувати правову активність. У суспільствах, де правовий менталітет втілюється у позитивному ставленні до закону, громадяни більш охоче залучаються до правозахисної діяльності. Наприклад, у випадках, коли суб'єкт суспільних відносин вірить у потенціал законодавства для покращення життя суспільства і вважає, що його дії можуть реально змінити ситуацію, спостерігається більша правова активність. Це може включати ініціативи з проведення протестів, участь у громадських слуханнях, або звернення до суду у справах із захисту прав людини.

Проте в умовах правового нігілізму або недовіри до правових органів, правових та державних інституцій, навіть добре обізнані громадяни можуть утримуватися від участі у правових процедурах. Така ситуація створює замкнене коло, де низька правова активність, у свою чергу, підсилює правовий нігілізм, що заважає розвитку правового менталітету [1, с. 67-68]. Соціально-економічні фактори також впливають на правовий менталітет та правову активність. У суспільствах з високим рівнем соціальної нерівності часто росте відчуття несправедливості, що може призводити до протестних рухів і зростання правової активності. Наприклад, у випадках порушення прав меншин або трудових прав працівників, соціальна мобілізація може зростати, спричиняючи активні дії з боку громадян.

Правова активність та правовий менталітет – два взаємозалежні та ключові елементи правової динаміки, які впливають на розвиток правової системи. Так, правова активність означає активність суб'єктів правовідносин, які виконують свої обов'язки за рахунок правових засобів; правовий менталітет означає психологічний та інтелектуальний стан людини, який формує її погляди та поведінки у сфері правової діяльності. Правова динаміка в цілому означає змінність правової системи, яка формується за рахунок правової активності та правового менталітету.

Правовий менталітет як базис правової активності формується історично, під впливом культурних, соціальних, економічних і політичних факторів. Розвинутий правовий менталітет суспільства, ґрунтується на високому рівні правової ментальності громадяни (та інших членів суспільства), адже розуміють важливість правових норм для соціального порядку; мають внутрішню мотивацію дотримуватися закону; прагнуть досягнення соціальної справедливості [5, с. 73]. Отже, правовий менталітет створює основу для активного ставлення суб'єктів суспільних відносин до правової реальності. Формується діяльність громадян, спрямована на реалізацію, захист та вдосконалення своїх прав і свобод: дотримання законів і норм; участь у правозахисній

діяльності; ініціювання змін у законодавстві через громадську активність (участь у виборах, подання петицій чи займання правозахисною діяльністю).

Зворотний вплив правової активності на правовий менталітет проявляється у тому, що правова активність громадян впливає на формування правового менталітету як у них самих, так і в суспільстві загалом. Завдяки практичній взаємодії з правовою системою людина може: глибше усвідомити цінність правових механізмів; підвищити свою правову грамотність; сприяти поширенню правових цінностей у суспільстві. Наприклад, успішний досвід боротьби за свої права мотивує громадян до подальшої активності та підвищує рівень довіри до правової системи.

Узагальнюючи вищенаведене зазначимо, що правовий менталітет і правова активність є взаємозалежними правовими явищами, що потребують комплексного дослідження. Взаємодія правової активності та правового менталітету здійснюється за інституційним, культурним та освітнім напрямками. Одним із ключових завдань із напрямів такої взаємодії є сприяння розвитку правового менталітету у всіх верствах населення через освіту, інформацію і підтримку правозахисних ініціатив. Це може бути реалізовано через розробку та запровадження комплексних заходів: вдосконалення ефективності роботи правових інституцій, активну діяльність громадських організацій та державну підтримку ініціатив, що спрямовані на підвищення правових знань і активності серед громадян, розвиток правової свідомості, правової культури, що у свою чергу знайде своє втілення та відображення у формуванні нового типу правового менталітету.

Правова активність і правовий менталітет мають взаємозалежний характер, адже у суспільствах із сильними демократичними традиціями правова активність сприяє формуванню позитивному правовому менталітету, який, у свою чергу, стимулює подальшу активну участь суб'єкта суспільних відносин у правових процесах держави. У країнах із низьким рівнем довіри до права спостерігається протилежна тенденція: пасивність і недовіра до правової системи, що закріплюють негативні ментальні установки суб'єкта правовідносин. Правова активність і правовий менталітет взаємодіють у межах складного циклу впливів, що визначають правову поведінку суб'єкта суспільних відносин. Взаємодія правової активності та правового менталітету є двостороннім процесом, який визначає рівень правової культури суспільства. Розвинутий правовий менталітет сприяє зростанню правової активності, яка, у свою чергу, формує суспільну довіру до правової системи та стимулює розвиток демократичних інститутів та вибудовування правової держави.

Література:

1. Anetta Breczko Prawo a moralność w teorii i praktyce wczoraj i dziś (zarys wykładu). Białystok: Temida 2, 2004. 136 с. URL: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/14150/1/A_Breczko_Prawo_a_moralnosc_w_teorii_i_praktyce_wczoraj_i_dzis.pdf (дата звернення 02.01.2025).
2. Бащук С.Г. Правова активність: поняття, структура та види : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2014. 23 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7757/1/Bashuk_2014.pdf (дата звернення 02.01.2025).
3. Довганич В.А. Правовий менталітет як форма суспільної правосвідомості. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. Івано-Франківськ, 2024. Вип.17(29). С. 57-61. URL: DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2024.17.29.57-62> (дата звернення 03.01.2025).
4. Павловська-Кравчук В.А. Правовий менталітет : поняття, особливості і його вплив на правотворчі процеси : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2012. 194 с.
5. Парута О.В. Просоціальна правова активність особи. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. Львів, 2018. Вип. 7. 73 URL: DOI: <https://doi.org/10.36477/2616-7611-2018-07-08> (дата звернення: 03.01.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-462-0-45>

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ ЯК ОДИН З КРИТЕРІЇВ ВСТУПУ ДО ЄС

Монаснко Антон Олексійович

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України*

*Інститут правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Інституційна спроможність органів влади є їх здатністю ефективно виконувати свої публічні функції за чинним законодавством, забезпечувати на території держави верховенство права, реалізовувати